

PRAWO DO OBRONY W KANONICZNYM PROCESIE KARNO-ADMINISTRACYJNYM. ZARYS PROBLEMATYKI

Agnieszka Romanko

Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Polska
<https://orcid.org/0000-0001-9206-747X>

Streszczenie: Ustawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. stanowi, że wierni chrześcijanie – zarówno duchowni, jak i świeccy – mogą legalnie dochodzić i bronić przysługujących im w Kościele uprawnień na właściwym forum kościelnym według przepisów prawa (kan. 221 § 1). Właściwe forum kościelne odnosi się nie tylko do procesu sądowego, ale także pozasądowego (administracyjnego).

Słowa kluczowe: prawa i obowiązki wiernych chrześcijan, obrona, ochrona, ordynariusz

Ustawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ stanowi: „Wiernym przysługuje legalne dochodzenie i obrona przysługujących im w Kościele uprawnień na właściwym forum kościelnym według przepisów prawa” (kan. 221 § 1). Realizacja tego uprawnienia została zagwarantowana zarówno w postępowaniu sądowym (spornym i karnym), jak i pozasądowym, tj. administracyjnym. Przedmiotem artykułu będzie prawo do obrony w kanonicznym procesie karno-administracyjnym, tj.: 1) ukazanie różnicy między prawem do obrony a prawem do ochrony; 2) analiza kan. 221 KPK/83; 3) określenie procesu karno-administracyjnego i podstawowych gwarancji prawa do obrony.

---

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1–317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

1. PRAWO DO OBRONY A PRAWO DO OCHRONY

Ustawodawca kodeksowy na określenie **prawa do obrony** używa łacińskiego wyrażenia *ius defensionis*². Czasownik *defendo, -ere, -di, -sum* został przetłumaczony m.in. jako: bronić; występować w charakterze obrońcy; brać w obronę; usprawiedliwiać; oczyszczać z zarzutów; przytoczyć coś; powiedzieć na czyjąś obronę; bronić jakiegoś zdania; twierdzić; dowodzić; utrzymywać; stwierdzać; potwierdzać; popierać; zalecać; doradzać coś; rościć pretensje do czegoś; domagać się; żądać; dążyć do czegoś; starać się o coś; ścigać sędownie³. Łaciński rzeczownik *defensio, -onis* oznacza odpieranie; zbijanie zarzutów; stanowisko obronne, wyraz *defensa, -ae* – obronę, *defensor, -oris* – zostało przełożone jako obrońca⁴, natomiast wyrażenie *defensor vinculi* (obrońca węzła) oznacza obrońcę ważności małżeństwa i święceń kapłańskich (kan. 1432)⁵. W związku z powyższym *ius defensionis*⁶ w prawie kanonicznym odnosi się do sytuacji, w której **określone uprawnienie zagwarantowane konkretnej osobie w KPK/83 lub innych aktach normatywnych zostało naruszone i niezbędne jest podjęcie działań mających na celu jego obronę, której celem będzie usunięcie skutków tego naruszenia i przywrócenie stanu poprzedniego.**

Prawo do obrony należy odróżnić od **prawa do ochrony**. Wyraz „ochrona” trzeba wyprowadzić od łacińskiego czasownika *tuto, -are* (od *tueri*) i *tutor, -ari, -atus sum* (od *tueri*), tłumaczonego jako zabezpieczać, chronić, opiekować się, a także z rzeczownika *tutor, -oris* (od *tueri*) oznaczającego

² „Acquisitis probationibus, iudex decreto partibus et earum advocatis permittere debet, sub poena nullitatis, ut acta nondum eis nota apud tribunalis cancellariam inspiciant; quin etiam advocatis id petentibus dari potest actorum exemplar; in causis vero ad bonum publicum spectantibus iudex ad gravissima pericula evitanda aliquod actum nemini manifestandum esse discernere potest, cauto tamen ut **ius defensionis** semper integrum maneat” (kan. 1598 § 1); „Sententia vitio insanabilis nullitatis laborat, si: [...] **ius defensionis** alterutri parti denegatum fuit [...]” (kan. 1620, 7°).

³ A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, wyd. 5, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2013, s. 178; *Słownik łacińsko-polski*, t. II, red. M. Plezia, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 47–48.

⁴ A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, s. 178.

⁵ Tamże. Wyrażenia *defensor vinculi* znajduje się także w kan.: 1433-1436, 1447, 1448 § 2, 1449 § 4, 1451 § 1, 1533, 1561, 1603 § 3, 1606, 1612 § 1, 1626 § 1, 1628, 1636 § 2, 1676 § 1-2, 1677 § 1, 1680 § 1-2, 1686, 1687 § 1, 1688, 1689 § 1, 1690, 1701 § 1, 1705 § 1, 1711.

⁶ Ponadto czasownik *defendo* i rzeczownik *defensio, defensa* i *defensor* (z wyjątkiem *defensor vinculi*) zostało użyte w KPK/83 w następujących kan.: 221 § 1, 229 § 1, 635 § 2, 695 § 2, 697, 2°-3°, 698, 699, 879, 1481 § 3, 1596 § 1, 1601, 1602 § 1-3, 1603 § 1, 1606, 1687 § 1, 1720, 1°.

m.in. opiekuna⁷. Prawo do ochrony ma zasadniczo charakter **prewencyjny i zapobiegawczy**⁸. Prawo to oznacza przede wszystkim **strzeżenie i zabezpieczenie konkretnego dobra**, a także **zagwarantowanie w płaszczyźnie prawnej, m.in. poprzez stosowanie środków ochrony prawnej na drodze sądowej (karnej i cywilnej) i pozasądowej (administracyjnej)**.

Różnicę między prawem do ochrony a prawem do obrony można wskazać na przykładzie kan. 220 KPK/83, zgodnie z którym: „Nikomui nie wolno bezprawnie naruszać dobrego imienia, które ktoś posiada, ani też naruszać prawa każdej osoby do ochrony własnej intymności”. Ustawodawca kodeksowy w cytowanym kanonie zabezpieczył przysługujące każdemu człowiekowi prawo do dobrego imienia oraz prawo do intymności i prywatności. Dlatego też w chwili naruszenia prawa do dobrego imienia (np. przestępstwo zniesławienia – kan. 1390 § 2) lub prawa do intymności (np. naruszenie tajemnicy spowiedzi świętej – kan. 983) pokrzywdzonemu przysługuje prawo do obrony, którego może dochodzić – w zależności od zaistniałych okoliczności – na drodze sądowej lub pozasądowej (administracyjnej)⁹.

⁷ *Słownik łacińsko-polski*, t. V, red. M. Plezia, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 469; A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, s. 704. Nie zawsze jednak wyraz *tutor* tłumaczony jest jako opiekun, ale jako obrońca, zaś czasownik *tuto* nie zawsze jest tłumaczony jako „chronić”, ale „bronić”. Pomimo tego, iż ustawodawca w KPK/83 np. w kan. 220, 459 § 1, 587 § 1, 1063 4°, 1220 2°, 1243, 1361 § 3 używa czasownika *tuto* (i jego pochodnych), w języku polskim użyto wyrażen „bronić” albo „obrona”. Dlatego też tak ważne jest, aby przy interpretacji konkretnej ustawy, uwzględniać także cel i okoliczności jej powstania oraz *mens legislatoris* (kan. 17).

⁸ Np. ochrona wolności religijnej została zagwarantowana nie tylko w KPK/83 (m.in. w kan. 748), ale także w porządku państwowym, zob.: Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Declaratio de libertate religiosa de iure personae et communitatum ad libertatem sociale et civilem in re religiosa Dignitatis humanae* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 929–946; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekry, deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 410–421, nr 6: „Przestrzeganie i popieranie nienaruszalnych praw człowieka należy w sposób istotny do obowiązków każdej władzy państwowej. Władza państwowa powinna więc przez sprawiedliwe ustawy i przez inne odpowiednie środki podjąć skuteczną ochronę wolności religijnej wszystkich obywateli i stworzyć korzystne warunki do rozwoju życia religijnego, żeby obywatele rzeczywiście byli w stanie korzystać z praw religijnych i wypełniać obowiązki religijne [...]”.

⁹ „Kościół więc, mocą powierzonej sobie Ewangelii, proklamuje prawa ludzi, a dynamizm dzisiejszej doby, z jakim wysuwa się wszędzie te prawa, uznaje i ceni wysoko. Ruch ten trzeba jednak przepajać duchem Ewangelii i zabezpieczać przeciw wszelkiego rodzaju fałszywej autonomii. Ulegamy bowiem pokusie mniemania, że nasze prawa osobiste są tylko wtedy w pełni zabezpieczone, kiedy wyłamujemy się spod wszelkiej normy prawa Bożego. Lecz ta droga nie ocala godności osoby ludzkiej, ale raczej ją zatracza”, zob. Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis Gau-*

2. PRAWO DO OBRONY W KATALOGU „OBOWIĄZKÓW I UPRAWNIENÍ WSZYSTKICH WIERNYCH CHRZEŚCIJAN”

Papieska Komisja do Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego stwierdziła: prawo do obrony jest prawem fundamentalnym¹⁰. Przygotowany przez Komisję „Schemat Fundamentalnego Prawa Kościoła” (*Schema Legis Ecclesiae Fundamentalis*)¹¹ – wśród kanonów traktujących o obowiązkach i uprawnieniach chrześcijan – określał prawo do obrony (kan. 21). Schemat, który miał być ustawą konstytucyjną dla Kościoła katolickiego, nie został promulgowany. Dlatego też katalog obowiązków i praw wszystkich wiernych chrześcijan został po raz pierwszy zamieszczony w KPK/83 (kan. 208-223). Wśród tych uprawnień ustawodawca kodeksowy wyróżnia m.in. prawo do obrony (kan. 221)¹².

2.1. Kanon 21 *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalis*

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r.¹³ nie było wyraźnie sformułowanego kanonu dotyczącego „prawa do obrony” w zakresie, w jakim uprawnienie to znajduje się w KPK/83. Nie oznacza to jednak, iż prawo do obrony nie przysługiwało stronom w procesie kanonicznym¹⁴.

Papieska Komisja do Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego w „Zasadach, które winny kierować reformą Kodeksu Prawa Kanonicznego” z 1967 r.

---

dium et spes (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025–1116; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje*, s. 526–606, nr 41.

¹⁰ „Ius christifidelium ut semper iura sua defendere possint, et ius ut iudicentur secundum praescripta iuris, fundamentalia etiam iura sunt”. Zob. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Relatio super priore schemate Legis Ecclesiae Fundamentalis* (20.09.1969), w: Taż, *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalis. Textus emendatus cum relatione de ipso schemate deque emendationibus receptis*, Typis Polyglottis Vaticanis, [b.m.w.] 1971, s. 84.

¹¹ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalis* (24.05.1969), w: Taż, *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalis. Textus emendatus*, s. 7–58.

¹² Prawo do obrony zostało uregulowane również w kan. 24 Kodeksu dla katolickich Kościołów wschodnich, zob. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045–1363; tekst polski w: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium, Lublin 2002.

¹³ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1–593.

¹⁴ Zob. np. kan. 1861 § 2.

stwierdziła: „Nie wystarcza tylko to, aby w naszym prawie obowiązywała w sposób odpowiedni ochrona praw. Muszą być bowiem uznane uprawnienia podmiotowe prawdziwe i własne, bez których nie da się pojąć porządku prawnego społeczności. Należy przeto proklamować w prawie kanonicznym, że zasada ochrony prawnej jest stosowana w jednakowym stopniu względem przełożonych i podwładnych tak, by w zakresie administracji kościelnej całkowicie wykluczyć podejrzenie jakiegokolwiek dowolności”¹⁵. Komisja zwróciła uwagę na konieczność uznania praw naturalnych – jakim jest m.in. prawo do ochrony i obrony – w kościelnym prawie stanowionym. Kościół jest społecznością Bosko-ludzką, dlatego nie może istnieć bez porządku prawnego. Troska o poszanowanie i ochronę potrzeb współczesnego człowieka przyświecała rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego, w tym modyfikowaniu i ustanawianiu instytucji, które zagwarantują „absolutnie konieczne i niezbywalne prawa”¹⁶. Do takich koniecznych i niezbywalnych uprawnień zalicza się prawo do obrony. Jest prawem naturalnym i wynika z przyrodzonej godności osoby ludzkiej, dlatego instytucje kościelne czy państwowe nie nadają tego uprawnienia, ale powinny gwarantować jego ochronę i obronę w prawie stanowionym. Papieska Komisja podkreśliła, że samo „prawo do ochrony” jest niewystarczające, ale konieczne jest także uznanie i zagwarantowanie „prawa do obrony”.

Według kan. 21 *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalis* przygotowanego przez Papieską Komisję do Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego: „§ 1. Wiernym na forum kościelnym przysługuje **prawna obrona posiadanych w Kościele uprawnień**: czy to na drodze sądowej, czy też – w wypadkach określonych przez prawo – **na drodze administracyjnej**, z zachowaniem przepisów kanonicznych. § 2. W wypadku powołania do sądu przez władzę ko-

¹⁵ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant. A Pontificia Commissione proposita et Primi Generalis Coetus «Synodi Episcoporum» examini subiecta*, Typis Polyglottis Vaticanis 1967; tekst polski w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, oprac. E. Szafranski, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1971, t. III, z. 3, s. 5–27, nr 7. Tekst oryginalny: „Neque id sufficit ut tutela iurium in iure nostro convenienter vigeat. Agnoscenda enim sunt iura subiectiva vera et propria sine quibus ordinatio iuridica societatis vix concipitur. Proclamari idcirco oportet in iure canonico principium tutelae iuridicae aequo modo applicari superioribus et subditis, ita ut quaelibet arbitrariness suspicio in administratione ecclesiastica penitus evanescat”.

¹⁶ Ioannes Paulus PP. II, *Allocutio ad Romanae Rotae Iudices coram admissos* (23.01.1992), AAS 85 (1993), s. 140–143; tekst polski w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*, t. V: *Orędzia. Przesłania. Przemówienia okolicznościowe*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo „M”, Kraków 2007, s. 689.

ścielną, wiernym przysługuje także prawo, by byli sądzeni z zachowaniem przepisów kanonicznych, stosowanych ze słuszością” (kan. 21)¹⁷. Ponadto w *Relatio* z 30 listopada 1970 r. do kan. 21 dodano nowe sformułowanie wyrażające się w zasadzie *Nullum crimen, nulla poena sine lege*¹⁸. Komisja uzasadniając tę zmianę podkreśliła, iż pozwoli to zapobiec ewentualnej arbitralności władzy¹⁹.

2.2. Kanon 221 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku

Papież Jan Paweł II w przemówieniu do Trybunału Roty Rzymskiej stwierdził: „**Prawo do obrony pozostaje zawsze nienaruszone.** [...] Nie można wydać wyroku bez kontradiktoryjności, to znaczy bez konkretnej możliwości zagwarantowania każdej ze stron prawa do wysłuchania i poznania jej racji oraz przeciwstawienia się wnioskowi, dowodom i wywodom strony przeciwnej lub *ex officio*”²⁰. Dlatego też ustawodawca w KPK/83 przypisuje duże znaczenie prawu do obrony. W kan. 221 stwierdza: „§ 1. Wiernym przysługuje legalne dochodzenie i **obrona przysługujących im w Kościele uprawnień** na właściwym forum kościelnym według przepisów prawa. § 2. Wierni, jeżeli zostali wezwani przed sąd przez kompetentną władzę, mają prawo, by byli sądzeni z zachowaniem przepisów prawa, stosowanych ze słuszością. § 3. Wiernym przysługuje prawo, by nie nakładano na nich kar kanonicznych, jak tylko zgodnie z przepisami ustawy”²¹. Z cytowanego kanonu wynikają trzy uprawnienia, składające się na szeroko rozumiane prawo do

¹⁷ Polskie tłumaczenie za: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 873. Tekst oryginalny: „§ 1. Christifidelibus competit ut iura quibus in Ecclesia gaudent legitime defendant in foro ecclesiastico, et quidem via iudiciali necnon, in casibus iure definitis, via administrativa, ad normam sacrorum canonum. § 2. Christifidelibus ius est quoque ut, si ad iudicium ab auctoritate ecclesiastica vocentur, iudicentur servatis iuris praescriptis, cum aequitate applicandis”.

¹⁸ „Nemo puniri potest nisi in casibus ipsa lege definitis atque modo ad eadem determinato”, zob. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Relatio super schemate Legis Ecclesiae Fundamentalibus emendato* (30.11.1970), w: Taż, *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalibus. Textus emendatus*, s. 135.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Ioannes Paulus PP. II, *Allocutio ad Romanae Rotae auditores, officiales et advocatos coram admissos* (26.01.1989), AAS 81 (1989), s. 922–927; tekst polski w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*, t. V, s. 674.

²¹ „§ 1. Christifidelibus competit ut iura, quibus in Ecclesia gaudent, legitime vindicent atque defendant in foro competenti ecclesiastico ad normam iuris. § 2. Christifidelibus ius quoque est ut, si ad iudicium ab auctoritate competenti vocentur, iudicentur servatis iuris praescriptis, cum aequitate applicandis. § 3. Christifidelibus ius est, ne poenis canonicis nisi ad normam legis plectantur”.

sądu, tj.: 1) **prawo dochodzenia i obrony praw na właściwym forum kościelnym**; 2) prawo do sądenia z zachowaniem przepisów prawa i słuszności; 3) prawo do nienakładania kar niezgodnych z ustawą. Prawa do obrony nie można jednak interpretować w oderwaniu od dwóch pozostałych uprawnień wskazanych w kan. 221.

Ustawodawca w kan. 221 § 1 KPK/83 nie używa sformułowania, iż chrześcijanom przysługuje prawo do obrony na drodze sądowej lub administracyjnej (por. kan. 21 *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalis*), ale posługuje się zwrotem „na właściwym forum kościelnym”. Należy sądzić, iż „właściwe forum kościelne” odnosi się zarówno do procesu sądowego (karnego i spornego), jak i pozasądowego (administracyjnego).

Prawo do obrony jest prawem naturalnym, które wynika z przyrodzonej godności osoby ludzkiej. Prawo to przysługuje każdemu człowiekowi w każdej społeczności, nie tylko państwowej, ale także w społeczności kościelnej. W konsekwencji ustawodawca kodeksowy zagwarantował to prawo zarówno w postępowaniu sądowym (spornym i karnym), jak i w postępowaniu pozasądowym (administracyjnym). Jednak dopiero wierne przestrzeganie przepisów procesowych – zwłaszcza przez organy stosujące prawo – umożliwi zainteresowanemu podmiotowi pełne zabezpieczenie i możliwość korzystania z tego uprawnienia. Z kolei niewłaściwe wykorzystanie prawa do obrony prowadzi do nadużyć w działalności sądowniczej i utrudnia poszukiwanie prawdy. Prawda zaś – mówił papież Jan Paweł II – „nie zawsze jest łatwa: potwierdzenie jej jest czasami sprawą bardzo wymagającą. Jednak musi być ona zawsze respektowana w ramach komunikacji i relacji międzyludzkich. To samo odnosi się do sprawiedliwości i prawa: one również nie zawsze są sprawą prostą”²². Dlatego „prawo do obrony dla każdej ze stron w sprawie, to znaczy nie tylko strony pozwanej, ale także strony powodowej, powinno oczywiście być wykonywane zgodnie z właściwymi przepisami stanowionego prawa, którego zadaniem nie jest pozbawianie kogokolwiek wykonywania prawa do obrony, ale takie jego regulowanie, by nie zostało ono wykorzystane do nadużyć lub utrudnień, a jednocześnie zagwarantowana była możliwość wykorzystania tego prawa. Wierne zachowywanie prawa pozytywnie-

---

²² Ioannes Paulus PP. II, *Allocutio ad Romanae Rotae iudices et ministros coram admissos* (28.01.1994), AAS 86 (1994), s. 947–952; tekst polski w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*, t. V, s. 695–696.

go ustanowionego w tym zakresie stanowi poważny obowiązek wszystkich zaangażowanych w wymiar sprawiedliwości”²³.

3. CHARAKTERYSTYKA KANONICZNEGO PROCESU KARNO-ADMINISTRACYJNEGO

Celem kanonicznego procesu administracyjnego jest zapewnienie sprawnego i rzetelnego funkcjonowania administracji kościelnej i „obrony subiektywnych praw osób wchodzących w skład społeczności kościelnej, przed ich ewentualnym naruszeniem przez władzę lub członków społeczności”²⁴. Przedmiotem kanonicznego procesu karnego są przestępstwa w celu wymierzenia lub stwierdzenia kary (kan. 1400 § 1, 2°)²⁵. Proces ten zmierza do ustalenia przestępstwa i jego sprawcy oraz ukarania winnego albo stwierdzenia, że z chwilą popełnienia przestępstwa zaciągnął przepisaną prawem karę²⁶. Wymierzanie lub stwierdzenie kary może odbywać się na drodze sądowej albo pozasądowej, zwaną administracyjną. Jeżeli zastosowanie znajduje droga pozasądowa, wówczas mamy do czynienia z procesem karno-administracyjnym.

W kanonicznym procesie karno-administracyjnym dekretem pozasądowym można wymierzyć lub stwierdzić cenzury (kan. 1331-1333) lub kary ekspijacyjne (kan. 1336), jeśli uzasadnione przyczyny (np. konieczność działania bez rozgłosu) przeszkadzają w przeprowadzeniu procesu sądowego. Środki karne i pokuty mogą być nakładane dekretem pozasądowym bez ograniczeń (kan. 1342 § 1)²⁷. Ustawodawca kodeksowy ogranicza zastosowanie procesu karno-administracyjnego stwierdzając, iż dekretem pozasądo-

---

²³ Tenże, *Allocutio ad Romanae Rotae auditores, officiales et advocatos coram admissos* (26.01.1989), AAS 81 (1989), s. 922–927; tekst polski w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*, t. V, s. 675.

²⁴ E. Szafrowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1979, s. 542.

²⁵ W odróżnieniu od procesu karnego, przedmiotem procesu spornego jest natomiast dochodzenie lub obrona uprawnień osób fizycznych lub osób prawnych albo stwierdzenie faktów prawnych (kan. 1400 § 1, 1°).

²⁶ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 2009, s. 373.

²⁷ „Ilekcroć uzasadnione przyczyny przeszkadzają w przeprowadzeniu procesu sądowego, karę można wymierzyć lub deklarować dekretem pozasądowym. Natomiast środki karne i pokuty mogą być w każdym wypadku nakładane dekretem” (kan. 1342 § 1).

wym nie można wymierzać lub deklarować kar wiążących na stałe²⁸ oraz kar, których zabrania wymierzać dekretem ustanawiająca je ustawa lub nakaz (kan. 1342 § 2)²⁹.

Proces karno-administracyjny prowadzi ordynariusz (kan. 134)³⁰, który – jeśli uzna, że należy postępować na drodze dekretu pozasądowego, tj. administracyjnego, powinien: 1) przedstawić oskarżonemu oskarżenie i dowody, **umożliwiając mu obronę**, chyba że właściwie wezwany oskarżony, zaniebdał stawienia się; 2) dokładnie rozważyć z dwoma asesorami wszystkie dowody i ich argumentację; 3) jeśli przestępstwo z pewnością stwierdzono, a skarga karna nie wygasła, wydać dekret zgodnie z kan. 1342-1350, podając przynajmniej krótko uzasadnienie prawne i faktyczne (kan. 1720)³¹.

W procesie karno-administracyjnym, pomimo tego, że nie są stosowane wszystkie elementy właściwe procedurze sądowej, prawo do obrony nigdy nie powinno zostać naruszone³². Obrona przysługujących uprawnień realizo-

²⁸ Wiążące na stałe mogą być kary ekspiacyjne, np. wydalenie ze stanu duchownego (kan. 1336 § 1, 5°).

²⁹ Szerzej na temat procesu karno-administracyjnego zob.: A.G. Miziński, *Elementy kanonicznego procesu karno-administracyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” XIII (2003), z. 2, s. 127–159.

³⁰ „Pod nazwą ordynariusz rozumiani są w prawie, oprócz Biskupa Rzymskiego, biskupi diecezjalni oraz inni, którzy – choćby tylko czasowo – są przełożonymi Kościoła partykularnego lub wspólnoty do niego przyrównanej zgodnie z przepisem kan. 368, jak również ci, którzy w nich posiadają ogólną wykonawczą władzę zwyczajną, mianowicie wikariusze generalni i biskupi, a także – dla własnych członków – wyżsi przełożeni kleryckich instytutów zakonnych na prawie a papieskim i kleryckich stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim, którzy posiadają przynajmniej zwyczajną władzę wykonawczą”. Do ordynariuszy zalicza się także przełożonych zrównanych w prawie z biskupem diecezjalnym tych Kościołów partykularnych, które zostały utworzone na podstawie kan. 372 § 2, tj.: ordynariusza polowego (wojskowego), administratora apostołskiego Administratury Apostolskiej Świętego Jana Marii Vianneya i ordynariusza personalnego dla Anglikanów powracających do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim.

³¹ Ponadto w odniesieniu do ordynariusza w kanonicznym procesie karno-administracyjnym należy uwzględnić kan. 1342 § 3: „Co ustawa lub nakaz mówią odnośnie do sędziego, gdy chodzi o wymierzanie lub deklarowanie kar w sądzie, należy stosować także do przełożonego, który dekretem pozasądowym wymierza lub deklaruje karę, jeśli nie wiadomo czego innego i nie chodzi o przepisy dotyczące jedynie procedury”. Szerzej zob.: J. Krukowski, *Wymierzanie kar w trybie administracyjnym*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” XXI (2011), nr 24, s. 76–84.

³² A.G. Miziński, *Elementy kanonicznego procesu karno-administracyjnego*, s. 135.

wana jest w procesie karno-administracyjnym m.in. poprzez prawo do adwokata lub pełnomocnika (kan. 1738)³³.

WNIOSKI

1) Prawo do obrony jest prawem naturalnym i fundamentalnym. Dlatego też ustawodawca w KPK/83 to uprawnienie uznaje także w prawie stanowionym i gwarantuje jego realizację nie tylko w procesie sądowym, ale także pozasądowym, czyli administracyjnym.

2) Prawo do obrony znajduje zastosowanie w sytuacji, w której określone uprawnienie zagwarantowane konkretnej osobie w KPK/83 lub innych aktach normatywnych zostało naruszone i niezbędne jest podjęcie działań mających na celu jego obronę, której celem będzie usunięcie skutków tego naruszenia i przywrócenie stanu poprzedniego. Z kolei prawo do ochrony ma charakter zapobiegawczy w celu strzeżenia i zabezpieczenia konkretnego dobra podlegającego ochronie prawnej.

3) Zgodnie z kan. 221 § 1 KPK/83, wszystkim wiernym chrześcijanom – duchownym i świeckim – przysługuje legalne dochodzenie i obrona przysługujących w Kościele uprawnień na właściwym forum kościelnym – także administracyjnym – według przepisów prawa. Pełne zabezpieczenie prawa do obrony i możliwość praktycznego korzystania z niego domaga się wierności w przestrzeganiu przepisów procesowych.

PIŚMIENNICTWO

- Jougan, Alojzy. 2013. *Słownik kościelny łacińsko-polski*. Wyd. 5. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.
- Kacprzyk, Wiesław, i Mirosław Sitarz (red. i oprac.). 2006. *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Krukowski, Józef. 2011. „Wymierzanie kar w trybie administracyjnym.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 21(24):76–84.
- Miziński, Artur G. 2003. „Elementy kanonicznego procesu karno-administracyjnego.” *Roczniki Nauk Prawnych* 13(2):127–159.
- Pawluk, Tadeusz. 2009. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. IV: *Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.

---

³³ „Wnoszący rekurs ma zawsze prawo posłużyć się adwokatem lub pełnomocnikiem, unikając bezużytecznej zwłoki; co więcej, obrońca winien być ustanowiony z urzędu, jeżeli wnoszący rekurs nie ma obrońcy, a przełożony uzna to za konieczne; przełożony jednak zawsze może nakazać, by wnoszący rekurs sam się stawił, by zostać przesłuchanym”.

-
- Plezia, Marian (red.). 2007. *Słownik łacińsko-polski*. T. II. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Plezia, Marian (red.). 2007. *Słownik łacińsko-polski*. T. V. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sztafrowski, Edward. 1979. *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*. T. II. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.

RIGHT TO DEFENSE IN THE CANONICAL PENAL-ADMINISTRATIVE PROCESS.
AN OUTLINE

Summary: The legislator in the 1983 Code of Canon Law states that the Christian faithful – both the lay Christian faithful and the clerics – can legitimately vindicate and defend the rights which they possess in the Church in the competent ecclesiastical forum according to the norm of law (can. 221 § 1). The competent ecclesiastical forum considers not only the judicial process but also the extrajudicial (administrative) one.

Key words: obligations and rights of the lay Christian faithful, defense, protection, ordinary